Spirit of Bosnia / Duh Bosne
An International, Interdisciplinary, Bilingual, Online Journal
Međunarodni, interdisciplinarni, dvojezični, online časopis

NEVINO DIJETE KOJE IM NIJE POKAZALO STRAH

Mirsad Solaković

Ponekad je teško sjećati se kako je savršen naš život bio u Kozarcu prije rata; nismo bili bogati ali smo imali više nego je bilo dovoljno. Živjeli smo u komunističkoj državi pa ionako nije bilo mnogo toga za poželjeti. U našim životima ničega nije nedostajalo. Naši su roditelji većinom bili zauzeti radom na farmi; brinuli smo se sami o sebi i jedni o drugima, a cijelo selo je pazilo na nas.

Osvrćući se sada unatrag, opisao bih naše djetinjstvo kao bajku. Imali smo sve o čemu možda djeca ove generacije ne mogu ni sanjati. Danas su naša djeca okružena mobilnim telefonima i sofisticiranom tehnologijom koja uzima njihovu mladost. Nikad nismo ni sanjali o napuštanju doma ili naših ljudi i našeg sela.

U ovom dijelu države bili su Srbi, Hrvati i Bosanci. Svi smo izgledali isto, govorili istim jezikom i živjeli na istom području. Ali u mjesecima koji su vodili do rata 1992. godine, osjetio sam promjenu. Čuo sam ljude koji gunđaju kako Srbi vode uglavnom sve i da Jugoslavija više nije pravedna i jednaka.

U to vrijeme moj tata nije izgledao previše zabrinuto pa, kao djeca, ni mi se nismo mnogo brinuli te smo nastavljali sa svojim životima, išli u školu i bavili se sportom.

Bio sam dobar učenik u školi. U školama u Bosni vlada disciplina. Gradivo je teško a učitelji su strogi. Svakog jutra kada bi učitelji ušli u razred, morali smo ustati. Jedan učitelj književnosti, gospodin Srećo, je bio doista strog i ne biste htjeli odstupati iz reda kad bi on ušao u učionicu. Bio je dobar učitelj ali nisam uživao u njegovim časovima; uvijek smo morali učiti o srpskim piscima i pjesnicima. Mrzio sam književnost i nitko nije želio učiti o mrtvim pjesnicima.

Gospodin Srećo me zezao jer nisam bio dobar iz književnosti. Imali smo usmene ispite gdje bi vam učitelj postavljao pitanja pred cijelim razredom i uvijek sam se osjećao posramljeno i neugodno. Mislio sam da su to samo taktike učitelja. Govorio sam: “Gospodine, doista mi je dosadna književnost.” Svi učitelji su voljeli moju iskrenost i nekako sam se uvijek tako izvlačio i dobijao dobre ocjene.

Moj omiljeni predmet u školi bio je tjelesni odgoj i bio sam najbolji u košarci. Košarka je bila popularna u Jugoslaviji, baš kao i nogomet u Velikoj Britaniji. Jedan od trenera bio je moj junak i gledao sam ga kao oca; moj tata je bio zauzet poslom, osjećao sam da nikada nije bio u blizini. Nakon treninga pozvao bi me kafu i razgovarao bih sa

njim.

Davao mi je najbolje savjete o svemu ali osobito kako biti dobar sportaš. Pričao bi mi sjajne priče iz njegove mladosti i slušao sam svaku riječ jer je sve zvučalo tako uzbudljivo. Pričao mi je o njegovoj vojnoj službi i sjećam se da sam se tada vraćao kući iz škole i govorio mami da se želim priključiti vojsci. Moja mama je rekla da sam lud i da nema potrebe ići u vojsku jer će vojska uskoro doći k nama. Borba je započela u Hrvatskoj, koja nije bila daleko od našeg rodnog grada, a naši su roditelji očito bili više zabrinuti nego što smo mi to mogli shvatiti.

U to vrijeme smo išli u školu kao i inače. Nastavio sam sa svojim treninzima košarke i uvijek sam davao najbolje od sebe; Volio sam da se takmičim i pokušavao sam zadiviti trenera. U školi smo se šalili kao što to djeca inače i rade, zadirkivali smo jedni druge, pretvarali smo se da se borimo koristeći štapove ali sam počeo primjećivati malo napetosti u zraku; Kamo god biste krenuli, ljudi su govorili o ratu. A onda je, jednoga dana, moj trener košarke počeo dolaziti u školu noseći uniformu i Kalašnjikov. Jednog jutra u svlačionici, dok sam se presvlačio, rekao sam treneru: “Gospodine, puška je uperena u mene, možete li ju skloniti?”

Pušio je u svom uredu; tada je bilo normalno pušiti, ali vjerojatno ne u uredu, dok je podučavao, što vam vjerojatno govori kakav je to čovjek bio. Pogledao me i rekao:
“Koga se plašiš?”
“Puške”, rekao sam.
“Bojiš li se nas Srba?”
Nisam odgovorio; Samo sam šutio ali sam razmišljao zašto bi me to pitao? Znao sam da se ne šali jer je izgledao jako ljutito. Nikada ga prije nisam vidio takvog.
Sva djeca u svlačionici su se skamenila i pretvarali su se da se ništa nije dogodilo, ali su se svi promijenili za nekoliko sekundi jer je atmosfera bila napeta i neugodna.
Postepeno smo počeli osjećati taj pritisak okupacije i Teritorijalne Vojske koja je branila naše male gradove i sela od osvajača. Naši roditelji su se smjenjivali obilazeći grad dvadeset i četiri sata dnevno, zajedno sa Srbima i Hrvatima, koji su bili manjine u našem bosanskom selu. Bio je maj 1992. i mudri ljudi u selu su znali da nam se rat približavao.
Naš stric Hašim Solaković je upozoravao mog tatu: “Rat je gotovo na našem pragu i bit će to gadan krvavi rat”.
Moj tata je uvijek mislio da ćemo biti bezbijedni. Ljutio bi se na svog strica i pokušao bi mu objasniti kako ima puno prijatelja i da ga svi poštuju. Rekao je da nas niko neće povrijediti i da to važi za cijelo selo. Njihove prepirke bi trajale nekoliko sati svakog dana ali moj tata mu i dalje ne bi vjerovao.
Na televizori smo gledali neki prilog o ratu u Hrvatskoj. Bilo je jasno da se Jugoslavija raspada ali činilo se kao da je sve to milionima milja daleko od našeg pospanog malog grada. Vijesti na televizori su mi bile zanimljive isto kao i oni časovi književnosti sa gospodinom Srećom. Pa ipak, kada se osvrnem unazad, osjetio sam da se nešto mijenja, neke male stvari. Mama i tata su izgledali zabrinuto; znate ono kada se vaši roditelji pokušavaju doimati normalnim da vas ne bi zabrinuli? Moj tata bi nas dugo gledao prije nego što bi izašao iz kuće i krenuo na posao. Prije bi odlazio žurnim koracima. Ovih je dana odlazio očekujući kao da se neće vratiti.
“Sine moj”, rekao je, “ako se ratnici pojave na našim vratima, ne smiješ ništa reći, čak ni ako tvoj život ovisi o tome. Tvoja tišina će ih možda zbuniti i mogao bi imati veće

šanse da preživiš ako im ne pokažeš strah''.
Slušao sam vrlo pažljivo, upijajući svaku njegovu riječ sa strahom u očima. Nisam rekao ni riječi mom tati, no, čista suza se zakotrljala niz moj mekani obraz. Bilo me previše sram da ju obrišem, bio sam previše uplašen da bih plakao, da bih pokazao strah tati. Bilo je jasno da više nije tako uvjeren da rat neće zaobići našu obitelj.
Nemoj izgubiti svoju čast. Nemoj sramotiti svoju obitelj ", rekao je, podižući svoj duboki glas. "Moj život bi mogao biti u tvojim rukama. Imam nekoliko neprijatelja koji bi mogli iskoristiti ovu priliku da im budem meta tokom rata. "
U školi su učitelji govorili da bismo mogli završiti ovu školsku godinu u maju umjesto u julu, iz sigurnosnih razloga. To za nas nije imalo mnogo smisla ali smo bili samo djeca i naravno da bismo bili sretni ako bi ljetni raspust počeo ranije ne znajući šta vreba iza ugla.
Nešto se neobično događalo tokom posljednjih nekoliko dana škole, prije nego što je počeo rat. Djeca su počela glumiti ratne scene – bilo je to poput igre ali očigledno smo osjetili da će se nešto loše dogoditi. Sjećam se svojih školskih drugara Siniše i Saše Baltića kako gledaju kroz prozor u minaret džamije i govore: 'Šta mislite, da li bismo mogli srušiti onaj minaret kada bi imali bazuku?'
Svi smo klečali na koljenima, pretvarali smo se da smo imali bazuke na ramenima i pucali. Zatim bi proizveli zvuk eksplozije. Sinišin i Sašin djed je pomogao da se izgradi ta džamija a na kraju su je Srbi uništili. Činilo se kao da su Srbi znali više od nas o ratu i o onome što će se uskoro desiti.
Sjećam se svog posljednjeg dana u školi, nastavnici su nam morali dati zaključnu ocjenu za tu godinu i moja ocjena je bila 5. To je bila najveća ocjena. Trčao sam kući tako uzbuđen da kažem mami i tati jer mi je tata obećao kupiti novi motocikl ako prođem odličnim uspjehom. Kada sam stigao kući, zatekao sam mamu kako radi u vrtu i samo sam uspio reći: "Mama, dobio sam pet za ovu godinu!" kada se začula sirena i označila početak rata. Mama me uhvatila i potrčala u kuću da uzme svoje stvari. Ljudi su počeli paničariti i trčati niz ulicu, ne znajući šta da rade ili kuda da krenu. Nikada nisam vidio svoje roditelje tako zabrinute.
Što će se sada dogoditi? Tko će se boriti protiv koga i zašto?
Ono što smo nedavno gledali na televizori kao ratno izvješće iz Hrvatske, sada se događalo u stvarnosti u Bosni: bili smo u srpskom dijelu Bosne i to nije bilo dobro. Slušali smo o napadima na sela i o protjerivanju svih onih koji nisu bili Srbi. Ljudi su umirali. Jednom smo pobjegli kod naše komšinice Dušanke koja je bila Srpkinja kako bi se sakrili i ona je rekla je da će nas sve spasiti. Kratko smo ostali u njenoj garaži jer su ljudi postali paranoičnini ne znajući kome sada mogu vjerovati te su uskoro počeli paničariti, rekavši da ne bismo trebali ostati kod nje i da će nas sve ubiti. Na kraju smo se svi vratili u naše domove u nadi da će sve biti bolje.
Moj tata je prestao ići na posao; bio je previše poznat i bilo je preopasno izlaziti. Jednog dana, neki muškarci su provalili u našu kuću i uzeli sav naš novac i sve što su mogli ponijeti, čak i televizor. Gledali smo na tom televizoru kako se odvijao rat a sada ga je rat i uzeo.
Sve što nisu mogli ponijeti su razbili. Nisu to bili vojnici. Bili su to samo razbojnici u uniformama.
Ali nije im bilo dovoljno da nas opljačkaju, jer se onda dogodilo to, događaj koji će zauvijek promijeniti moj život.
Iznenada, svo pljačkanje i uništavanje je prestalo i stigao je njihov komandant – bio je to moj trener košarke ali čak i sada ne mogu spomenuti njegovo ime zbog svoje lične

sigurnost. Izvukli su mog tatu napolje ispred ogromne živice a ja sam ih čuo kako mu govore: “Hej, gospodine Faco, nisi sada tako velika faca, zar ne? Pogledaj se sada ti prljavi Turčine, nisi ništa! Sav tvoj novac, tvoj posao i tvoja kuća sada su naši. Kladim se da si sa svim onim novcem koji si oteo od poštenih Srba opskrbljivao muslimane oružjem, zar ne? Ti prljavi Turčine!

Moj tata je samo šutio.

Mislio sam da znam šta je strah – koliko sam samo bio glup! Strah je sve do tog trenutka za mene bio da li ću izgubiti neku glupu košarkašku utakmicu. Ovo je bila drugačija igra. Odveli su me napolje, tamo gdje je bio i moj tata. Bio je na koljenima, pognute glave, okružen tim pijancima koji su uperili oružje u njega i smijali se.

“Ne govori ništa, sine”, šapnuo mi je. Naravno, bio je prestrašen ali nekako je još uvijek bio jak; nije paničario. Znao je da ih ne treba izazivati. Moj trener mi je rekao: “Moj Ustašo, mali prijatelju Turčine, tvoj tata će gledati kad te budem ubijao – on će biti naša publika.” (Ustaše su bile fašistička teroristička organizacija utemeljena na hrvatskom nacionalizmu 1929.)

Okrenuo se prema mome tati. ‘Kladim se da se želiš obratiti sinu, zar ne? Kladim se da si opskrbljivao pobunjenike oružjem. Ako nam sve kažeš, pustit ćemo tvog dječaka da ide … ili ga želiš vidjeti razbacanog po poljima? Orat’ ćeš ga mjesecima.’

I tako sam stojao na mjestu za koje sam mislio da je moje mjesto pogubljenja, sa životom moje porodice u mojim rukama, dok su tukli tatu i ispitivali ga, pokušavajući da ga natjeraju da me pogleda. Samo je držao glavu pognutom – znao je da će mu se srce slomiti ako me pogleda. Htio sam vrisnuti i dozvati tatu kako bih zaustavio sve to; ali nekako sam znao da bi to samo otežalo stvari i za njega i za mene. Eto, tu smo bili on i ja, držeći živote jedan drugog u rukama. O da, spoznao sam strah tog dana i činilo se da će trajati zauvijek. To je bio najduži dan u mom životu.

Odjednom sam vidio svoju rodicu Sandru Solaković; tada je imala samo petnaest godina ali je bila hrabra. Rekla je vojnicima: “On je samo dječak – šta je on učinio pogrešno? Pustite ga!’

Brinuo sam se za nju jer smo čuli da su neki vojnici silovali djevojke. Pokazao sam joj pokretom glave da ide, a onda joj je izašla majka, moja tetka, i odvela ju je u kuću.

Nitko mi nije mogao pomoći. Već sam se bio umokrio ali još uvijek sam stojao poput vojnika ispred komandanta u potpunoj tišini, preplašen, posramljen; svašta mi se motalo po glavi: strah, smrt, čast, hoće li me se tata odreći, hoću li umrijeti, hoće li me ubiti?

Skinuli su me golog iza grmlja i počeli me udarati. Moj tata je bio ispred mene, i dalje pognute glave, a moja mama je mogla čuti krike kada su me tukli, vriske koje sam pokušavao sakriti. Viknula je: “Uzmite moj život umjesto njegovog! Nije učinio ništa loše – on je samo mali dječak.

Zatim su me natjerali da prođem kroz živicu bos, da tražim oružje, i spotaknuo sam se o rođakov vojni opasač. Pošto ništa nisam pronašao, još su se više naljutili i rekli: “Ovdje mora biti municija i oružje za vojnike – znamo da je tvoj tata to isporučivao”

Dok sam išao dalje niz živicu, našao sam vojni nož kojeg mi jedan od vojnika brzo oteo. Mislio sam da će me na smrt izbosti. Umjesto toga, urezao je krst duboko u kožu na mojoj podlaktici, a onda je krvlju nacrtao još jedan krst na mojim prsima.

Čudno ali nisam osjetio nikakvu bol tada budući da se moj mozak samo fokusirao na preživljavanje. Šutio sam; čak su se i moje suze sušile. Moja je mama bila toliko uznemirena da je dobila napad epilepsije i čak i sada, dvadeset i pet godina poslije, ona boluje od epilepsije. Moj tata je bio pod velikim pritiskom i strah je bio neizbježan

ali ipak se pretvarao da je neustrašiv.
Vrlo je teško opisati taj dan. Za njih je to bila samo igra i bili smo prepušteni njima na milost i nemilost. Bijesni ljudi koji su nosili uniforme Srpske Milicije rekli su mom tati da im sipa rakiju, šljivovicu, vrlo jako piće, i kako su se opijali, nisu se prestajali smijati. Udarali su me palicama, a što su više pili, to su me jače udarali. Do sada sam se već nadao brzoj smrti. Sve su mi stvari prolazile kroz glavu: kada će ovo prestati? Je li moja mama u redu? Zašto mi tata ne pomaže – kakva je to on kukavica? Sve se ovo dešava zbog njega. On je najjači čovjek u gradu – možda će skočiti na vojnike, zgrabiti njihovo oružje i ubiti ih kako bi oslobodio svog sina, kao što to rade u filmovima. Gdje su oni neustrašivi sjevernjaci koji su vodili grad? Izgledalo je kao da su se svi sakrili ispod zemlje a ja sam bio sam, ostavljen u rukama zlih napadača.
Nikad nisam vidio tatu tako tihog, pognute glave, u nadi da neće ubiti njegovog dječaka.Razne stvari su sigurno prolazile i kroz njegovu glavu: kako je bio moćan čovjek, čime se bavio i koga je poznavao.
Zatim je jedan od vojnika stavio dvije granate u moje drhtave šake. Nisam čak ni znao šta su, niti kako se aktiviraju. U mojoj glavi cijeli svijet je stao – život moje porodice i cijelog sela je bio doslovno u mojim rukama. Sjetio sam se tatinih riječi: “Nemoj im pokazati strah.” Ali kako da dječak ne pokaže strah kada drži dvije bombe? Do sada sam se igrao pištoljima koji su bili igračke, sada sam držao prave granate u mojim malim mršavim šakama i moji dlanovi su se znojili. Cijelo mi se tijelo počelo tresti – kao da je tornado bio duboko u meni.
Moj stari učitelj sporta nam se obratio ponovo. Rekao je mom tati: “Zovi svog dječaka.”
Moj tata nije ništa rekao.
“Zovi ga.”
Moj tata nije ništa rekao.
“Pitaj svog sina bole li ga ruke.”
Moj tata nije ništa rekao…
Onda se okrenuo prema meni: “Kakav je ovo otac koji dopušta da njegov sin umre?”
Ništa nisam rekao.
“Hajde, zovi svog oca upomoć!”
Ništa nisam rekao.
“Ovako …” Oh, tata, molim te, pomozi mi. ”
Ništa nisam rekao…
Činilo se da to ide u nedogled, besmisleno pitanje praćeno našom šutnjom. Mišići u rukama su mi sada gorjeli; to je bila agonija. A onda, samo što sam pomislio da više ne mogu izdržati, došao je i stavio osigurače natrag u granate. “Sklonite ga da ga više ne gledam.”
Onda mi je rekao: “Kladim se da me sada želiš udariti.”
‘Ne gospodine.’
“Nisam li te učio da budeš borac? Da ti kažem nešto: Znam da me sada mrziš, ali ako sada ne učiniš ništa, posle ćeš mrziti samog sebe.
Zurio je u mene. Bio sam tako uplašen, previše uplašen da ga udarim.
Dok je odlazio, hladno je rekao: “Jednog dana ćemo se ponovno sresti”
Idućeg dana, nakon što su šok i adrenalin nestali, osjetio sam bol batinanja, moje mršavo tijelo je bilo prekriveno modricama, ali to je bio samo početak našeg teškog iskušenja.
Tijekom sljedećih nekoliko mjeseci borba za preživljavanje postala je svakodnevnica.

Bilo je to kao igra smrti: ako biste preživjeli dan bez metka u glavi, bili biste pobjednik.
Tijekom sljedećih nekoliko godina, izgubili smo mnoge članove obitelji a, nažalost, naš stric Hašim je bio jedna od prvih žrtava, budući da je bio uključen u politiku. Nekoliko dana nakon što su vojnici došli u našu kuću, nestao je. Onda je došao netko iz sela i rekao nam da su ga našli u grmlju. Moj tata i stričevi su vozili traktor i dovezli su ga našoj kući na prikolici. Tada sam prvi put u životu vidio mrtvo tijelo. Mislio sam da je živ kad sam se popeo na prikolicu i vidio njegove noge i glavu, ali njegov trbuh je bi potpuno raznesen. Moj tata je galamio na mene i govorio mi da siđem. Skočio sam i potrčao prema kući, potresen i zbunjen, ne znajući što se događa. Naš dragi rođak i heroj mnoge djece, body builder Fikret Hodžić, također je ubijen u ranim danima rata, ali čitavu priču o tome što se sa njim dogodilo smo čuli tek mnogo kasnije.
Naši vlastiti životi bili su također u opasnosti. Nekoliko dana kasnije, u naše selo i okolna sela došla je još jedna srpska jedinica, okupili su sve one koji nisu bili Srbi i odveli nas u koncentracioni logor. Ne biste vjerovali gdje su nas zatvorili. Da, u mojoj školi: Osnovna Škola BratstvoTrnopolje.

Prevod: Bojana Vuković

Excerpted from *The boy who said nothing: A child's story of fleeing conflict.* Publisher John Blake, 2018. Available on Amazon.

The preceding text is copyright of the author and/or translator and is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License.